

Prokop Tomek

RUŠENÍ ZAHRANIČNÍHO ROZHLASOVÉHO VYSÍLÁNÍ PRO ČESKOSLOVENSKO

Securitas Imperii. Sborník k problematice zahraničních vztahů čs. komunistického režimu

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002

I. Úvod

Účelem tohoto příspěvku je osvětlit historii rušení zahraničního vysílání pro Československo v době vlády komunistů. Zvláštní pozornost bude věnována rušení stanice Svobodná Evropa (SE). Komunistický režim věnoval této stanici vytrvalou, všestrannou a intenzivní pozornost, protože její vysílání se na celkovém objemu zahraničního vysílání podílelo nejvíce a pro občany Československa mělo výjimečný význam.

Komunistická Státní bezpečnost řadila vysílání západních zahraničních rozhlasových stanic v českém a slovenském jazyce k prostředkům ideologické diverze protivníka, charakterizovaného tradičně jako „imperialisté v čele s USA“. StB rozdělovala formy západní ideodiverzní činnosti v období do roku 1960 do tří základních kategorií:

- bílá propaganda (vysílání oficiálních rozhlasových stanic kapitalistických států);
- šedá propaganda (činnost Svobodné Evropy, jednalo se ale nejen o rozhlasové vysílání, ale i o zaslání tiskových materiálů do Československa po vodních tocích, pomocí balonů a poštou);
- černá propaganda (tiskové materiály snažící se vzbudit dojem, že pocházejí přímo z Československa, i tuto propagandu měla ovšem vést Svobodná Evropa).

Proti působení „bílé“ a jedné z forem „šedé“ propagandy, tedy rozhlasovému vysílání, se bránil komunistický režim dvěma způsoby. Aktivně, to znamená především agenturním pronikáním do center ideologické propagandy a následnými rozkladnými opatřeními a kontrapropagandou až po snahu o zákroky s využitím různých oficiálních mezinárodních mechanismů. Druhý způsob byl pasivní, to znamená znemožňování přijímání produktů tzv. ideologické diverze protivníka československými občany.

Podle materiálů StB bylo radiokomunikační kontrolní službou zachyceno vysílání hlásící se „Slyšíte vysílač národního výboru pro Svobodnou Evropu“ poprvé 4. 7. 1950. Vysílač Svobodné Evropy měl pak půlhodinové relace z New Yorku vysílat pravidelně od května 1951; podle oficiálního zdroje (SE) se první vysílání v českém a slovenském jazyce uskutečnilo pod označením „Hlas svobodného Československa“ 18. 7. 1950 v 18:00 hod.

Vysílání rozhlasových stanic z území států demokratického světa (a některých na Moskvě nezávislých tzv. lidově demokratických států) v českém nebo slovenském jazyce pocítovali představitelé československého komunistického režimu jako nepřátelské a nebezpečné. Nejen proto, že šlo o zdroj propagandy a pramen informací (a to někdy i tendenčních: měly sloužit i k oslabení morálky protivníka), ale i pro údajné propojení zahraničních vysílačů se zpravodajskými službami, kterým měly sloužit ke spojení se spolupracovníky v Československu. Při snahách o jeho oficiální zamezení argumentovali komunisté rezolucí OSN č. 110 z roku 1947, podle níž byla jakákoliv propaganda vedená proti jiné zemi neslučitelná s Chartou OSN. To se mělo týkat zejména Svobodné Evropy.

Nepřekvapí, že v rušení zahraničního vysílání byl pro československé komunisty velkým vzorem Sovětský svaz, a to po celé období let 1952–1988, pouze s čestnou výjimkou krátkého období v roce 1968.

II. Zahraniční vysílání a rušení počátkem 50. let

Již ve dnech 2.–12. 11. 1950 byla se souhlasem vedení komunistických stran ČSR, PLR a MLR uskutečněna důvěrná porada zástupců bezpečnostních složek těchto tzv. lidově demokratických států ve věci společného rušení proti tzv. nepřátelskému vysílání. Této (zřejmě první) koordinační schůzky k danému tématu se za StB zúčastnili lidé, kteří pak v dalším období budovali systém rušení zahraničního rozhlasu v ČSR: pplk. Karel Smíšek, por. Miloš Sviták a npor. ing. Zdeněk Bastl. Účelem schůzky bylo vypracovat přesný plán organizace rušících radiovysílačů tak, aby byl poslech západních „nepřátelských“ vysílačů v sovětských satelitech znemožněn do co největší míry.

Již 13. 11. 1950 předal Smíšek protokol z jednání náměstkovi ministra národní bezpečnosti Karlu Švábovi, který jej měl postoupit k projednání ÚV KSČ. Šváb ve věci zřejmě nepodnikl nic, což Smíšek po Švábově zatčení v únoru 1951 označoval za další doklad jeho zrádčovské činnosti. Přes urgence maďarské strany v lednu a březnu 1951 a Smíškovy dotazy na ÚV KSČ se nic nedělo až do 24. 11. 1951, kdy dostal Smíšek protokol, nalezený ve Švábově trezoru, zpět. Tehdy byl o problému informován náměstek předsedy vlády a ministr zahraničních věcí Viliam Široký. Na Ministerstvu zahraničních věcí se 3. 1. 1952 za Smíškovy účasti uskutečnila porada se zástupci Maďarska a 4. 1. 1952 pak porada s generálním ředitelem Čs. rozhlasu Kazimírem Stahlem. Podle Smíška byly podklady, vytvořené již v listopadu 1950, velmi podrobné a vhodné k rozpracování, takže roční zdržení „způsobilo ČSR a společné věci lidových demokracií nedožité škody.“

Dne 30. 1. 1952 uložil politický sekretariát (PS) ÚV KSČ Ministerstvu národní bezpečnosti úkol organizovat „obranná opatření proti nepřátelskému vysílání“. Pro tuto činnost se záhy ujalo označení „radiová obrana“ nebo „radioobrana“. Ministerstvo národní obrany mělo podle rozhodnutí ÚV KSČ zapůjčit pro zajištění provozu prvních devíti rušících středisek na přechodnou dobu 82 odborníků. Tyto síly měly být později nahrazeny stálými zaměstnanci z resortu pošt.

Situační zpráva „O stavu obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání“, kterou ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek předložil k projednání PS ÚV KSČ 19. 11. 1952, ukazuje stav budování systému rušení a jeho první „úspěchy“ za necelý rok existence. Pro zajištění akce R-405 (což byl krycí název projektu rušení) bylo v lednu 1952 za součinnosti se sovětskými poradci a v úzké spolupráci s MNB při Čs. rozhlasu zřízeno zvláštní oddělení „k rušení nepřátelské propagandy a pořadů zaměřených proti našemu lidově demokratickému zřízení.“

Základní technickou jednotkou systému radioobran se stal rušící vysílač. Několik takových

vysílačů bylo řízeno a kontrolováno blízkou služebnou – oblastním řídicím bodem, kterých bylo do doby podání zprávy vybudováno sedm: Praha (Paví vrch na Smíchově), Plzeň, České Budějovice, Brno, Ostrava, Bratislava-Koliba a Košice-Heringeš, dále byl řídicí bod dálkového rušení v Nymburku a monitorovací stanice v Drahelčicích, sloužící současně ke kontrole účinnosti dálkového rušení pro SSSR a další tzv. lidově demokratické státy. Na středních a dlouhých vlnách bylo výlučně k rušení využíváno osmnáct vysílačů. Čtrnáct dalších pak bylo nasazováno v době mimo jejich vysílání programů Čs. rozhlasu. K rušení programů na krátkých vlnách bylo vybudováno rušící centrum v Poděbradech, které s využitím šesti vysílačů a krátkovlnného vysílače v Kostolanech sloužilo pro dálkové rušení zahraničního vysílání pro SSSR. Pro lokální rušení programů na krátkých vlnách na území Velké Prahy bylo vybudováno centrum na Petříně s devatenácti vysílači. Pro pomoc při rušení zahraničního vysílání zaměřovaného na území MLR, PLR, RLR a BLR bylo k rušení 54 relací denně využíváno čtrnáct čs. vysílačů na osmi frekvencích středních vln a sedm vysílačů pomáhalo v rušení 40 relací na krátkých vlnách pro vysílání na území SSSR, MLR a PLR.

Služebny – oblastní řídicí body – byly vybudovány za úzké spolupráce Ministerstva spojů a MNB, přesněji přímo Státní bezpečnosti, která úkol zajišťovala materiálně i organizačně. StB spadala v té době pod náměstka ministra národní bezpečnosti pplk. Antonína Prchala. Koncem března 1952 bylo při IV. odboru (technickém) hlavní správy StB (náčelník pplk. Karel Smíšek) zřízeno 6. oddělení, jemuž byly podřízeny všechny služebny. V kompetenci oddělení bylo řízení a kontrola rušení vysílání zaměřeného na území ČSR, řízení a kontrola rušení dálkovými vysílači v rámci dohod o vzájemné spolupráci s dalšími státy, zajišťování technické úrovně použitých kontrolních a řídicích prostředků a zajišťování dostatečné technické a politické úrovně pracovníků. Na Ministerstvu spojů bylo k řízení a budování rušících center zřízeno oddělení HS 55, v jehož kompetenci byla správa, udržování a budování nových rušících center a nasazování rušících vysílačů. Účinnost rušení byla denně kontrolována kontrolními služebnami s využitím informací získaných obvodními odděleními StB na deseti místech státu. Z výsledků kontrol byly sestavovány denní, týdenní a čtvrtletní přehledy „krytí nepřátelského vysílání.“[Tolik se tedy podařilo udělat za necelý rok.

Nejdůležitějším hlediskem pro posouzení celého systému byl ovšem jeho účinek. Podle Bacílkovy zprávy nebyly výsledky uspokojivé. Důvodem mělo být stále nedostatečné technické vybavení, odborně nepřipravení pracovníci a v neposlední řadě silný protivník, disponující množstvím vysílačů o velkém výkonu. Zvláště neuspokojivý byl dosažený výsledek rušení na krátkých vlnách, kde vysílalo v ranních hodinách různé programy pro ČSR až 40 zahraničních vysílačů a rušit se dařilo pouze zhruba 50 % vysílání, vesměs v místech s větší koncentrací obyvatelstva. Obtížnost rušení vysílání na krátkých vlnách byla trvalým problémem, jehož příčinou je specifický způsob šíření krátkých vln odrazem od ionosféry a dopadem na zem ve stejném úhlu. (Rušení signálu na krátkých vlnách je proto nejúčinnější z větší vzdálenosti od místa vysílání.)

V reakci na zprávu ministra Bacílka uložil PS ÚV KSČ 19. 11. 1952 ministru národní bezpečnosti vytvořit koordinační komisi zainteresovaných resortů ve složení: předseda – náčelník IV. odboru HS StB pplk. Karel Smíšek, a členové – zástupce Ministerstva spojů Kazimír Stahl a zástupce Ministerstva informací a osvěty Josef Vrabc. MNB mělo pokračovat ve výstavbě rušících center, aby byla rušícím signálem pokryta především velká města a místa s velkou koncentrací obyvatelstva. V první etapě (s termínem dokončení 30. 6. 1953) měla být vybudována rušící centra v Praze, Plzni, Liberci, Ústí nad Labem, Ostravě, Brně, Bratislavě, Českých Budějovicích a Košicích, ve druhé etapě (s termínem dokončení 31. 12. 1953) centra v Karlových Varech, Mostě, Hradci Králové, Jihlavě, Olomouci, Gottwaldově (původně i dnes Zlín), Přerově, Prostějově a Karvině. Technické zařízení rušících center – 52 rušících jednotek s koncovými stupni po 1 kW (104 vysílačů) – si mělo vyžádat částku 130 milionů Kčs. Do 30. 4. 1953 mělo být dokončeno nové dálkové rušící centrum v Litomyšli v hodnotě 10,5 milionu Kčs a jako rezerva mělo být vyrobeno deset vysokofrekvenčních impulzních budičů v hodnotě dalších 5 milionů Kčs. MNB plánovalo v

průběhu prvního pololetí 1953 rozšířit služebny – oblastní řídicí body v Brně, Bratislavě, Košicích a Plzni – a vybudovat nové v Liberci a Ústí nad Labem, celkem v hodnotě 12–15 milionů Kčs. Místopředseda vlády Jaromír Dolanský pak měl zjistit možnost urychlené výroby 67 speciálních automatických vysílačů podle návrhu ing. Gajdy (tzv. kulometů). Ke koordinaci obrany s ostatními lidově demokratickými státy mělo být navázáno zvláštní telefonické spojení a ministr zahraničních věcí Viliam Široký měl podniknout kroky ke svolání mezistátní konference o vyřešení problému rušení krátkovlnných vysílačů. Dolanský dostal za úkol vypracovat ve spolupráci s Ministerstvem spojů a MNB plán zajištění „maximálního rušení propagandy ze všech nepřátelských států“ s využitím všech zdrojů a možností. Otázku měl projednat s představiteli všech resortů. Plán měl předložit PS ÚV KSČ již 15. 12. 1952. Zda byly všechny zadané úkoly splněny, není zcela zřejmé. Zdá se však že nikoliv, protože s týmiž problémy se setkáváme i v dalším období.

Dne 3. 6. 1953 se předsednictvo vlády ČSR usneslo zajistit výstavbu systému rušení zahraničního vysílání. Jednalo se o první vládní stanovisko v dané věci, do té doby byla tato otázka řešena pouze na úrovni předsednictva ÚV KSČ. Usnesením vlády bylo Ministerstvu národní bezpečnosti uloženo zajistit řízení a kontrolu rušení, sestavit měřicí četu k měření intenzity nepřátelských i rušících vysílačů, provést prověrku všech vysílačů v ČSR mimo resorty MNB a MNO a do konce roku 1953 provést II. etapu výstavby kontrolních bodů.

Po sloučení Ministerstva národní bezpečnosti a Ministerstva vnitra v září 1953 byla v rámci zásadní reorganizace bezpečnostního aparátu místo dosavadního IV. odboru HS StB zřízena IX. správa MV, zabývající se výzkumem, vývojem, výrobou a instalováním operativní techniky, radiokontrarozvědkou, radioobranou a dozorem nad vládními spoji. Jejím náčelníkem byl ustanoven plk. Karel Smíšek a spadala do působnosti náměstka ministra vnitra Karla Košťála. Úkoly související s radioobranou byly uloženy IV. odboru této správy, jehož náčelníkem byl jmenován npor. Miloš Sviták. O důležitosti, jaká byla radioobraně přisuzována, svědčí i skutečnost, že 1. 11. 1955 byla z IX. správy tato problematika vyčleněna ve formě speciální součásti, a to jako VI. zvláštní odbor MV. Náčelníkem byl ustanoven opět kpt. Miloš Sviták. Od 16. 4. 1956 pak řídil technické součásti MV náměstek ministra vnitra Štefan Demjan.

Dne 17. 10. 1953 informoval náčelník IX. správy MV plk. Karel Smíšek ministra vnitra Rudolfa Baráka o výrazných obtížích při rušení vysílání na krátkých vlnách. Jeho zpráva je vlastně výčtem obtíží a nářků: Výstavba tzv. městských krátkovlnných středisek probíhá velmi pomalu, protože podléhá normálním administrativně plánovacím předpisům. Koordinace s ostatními lidově demokratickými státy zřejmě stále nefunguje. Rušení lokálními středisky nemůže pokrýt celé území státu, tento problém lze řešit pouze dálkovým rušením poskytovaným a koordinovaným vzájemně se všemi lidově demokratickými státy. Podle plánů Ministerstva spojů měla být do 12. 9. 1953 v střediscích tzv. I. etapy (Brno, Bratislava, Liberec, Ústí nad Labem, České Budějovice, Plzeň a Ostrava) vybudována čtyři kanálová zařízení (impulzní budiče) s možností rušení na šestnácti frekvencích na každém středisku. V Praze mělo být do 21. 7. 1953 vybudováno středisko s možností rušení na 32 frekvencích a stejné středisko do 3. 10. 1953 v Košicích. Do data podání zprávy (tj. do 17. 10. 1953) bylo vybudováno pouze jedno čtyřkanálové zařízení v Praze, na ostatních střediscích I. etapy bylo namontováno po čtyřech kusech vysílačů KRV 1, pracujících s normální amplitudovou modulací. S výstavbou středisek II. etapy mělo být započato 1. 9. 1953 v Karviné a Olomouci, stavební práce ale dosud nebyly zahájeny. Podle harmonogramu nebyly plněny ani projekční práce vysílacích center II. etapy. Rozšíření středisek I. etapy o dalších šestnáct frekvencí nebylo pro nedostatek vysílačů splněno. Anténní systémy na rušících centrech I. etapy byly špatně vyprojektovány a podle měření se nehodí pro lokální centra; dosud nebylo stanoveno, jak bude provedena jejich přestavba a jaký anténní systém bude vhodný. Dálkové navádění vysílačů projektované k impulzním budičům bylo dosud provedeno jen v jednom zkušebním exempláři a výroba byla zadána teprve nedávno, vysílače KRV 1, vyrobené v Tesle, měly značné technické nedostatky: budiče nebyly stabilní, měnily frekvence, vyskytovaly se časté mechanické poruchy

spínačů a přepínačů a za poškozené nebyla náhrada, protože Ministerstvo spojů nebylo schopno zajistit náhradní díly. Také údržba vysílačů nebyla dostatečná, nebyla prováděna jejich periodická měření. Kvůli zvyšování počtu obsluhujícího personálu klesala jeho odborná úroveň.

Vzhledem k uvedené Smíškově zprávě překvapí, že o měsíc později předložil ministr vnitra Rudolf Barák předsednictvu vlády překvapivě příznivou zprávu o plnění usnesení vlády ze dne 3. 6. 1953 o výstavbě obranného systému rušení. Návrh výstavby byl projednán s ministry financí, strojírenství, lesů, dřevařského průmyslu a se Státním úřadem plánování. Projekt si měl mimo rozpočet MV vyžádat 325 000 Kčs. Z uložených úkolů byl splněn bod „výstavba a uvedení do provozu systému řízení a kontroly rušení, kontrola vysílačů mimo MNB a MNO“, kde bylo zjištěno, že žádný nelze pro obranu využít. Výstavba kontrolních bodů II. etapy probíhala podle plánu. Pro nedostatek kvalifikovaných sil nebyla dosud sestavena měřicí četa. K splnění usnesení bylo ale třeba finanční krytí z vládní rezervy a zajištění zařízení z příslušných resortů.

Zatím jsme se věnovali pouze otázce výstavby systému. Čemu se ale komunisté bránili a s jakým úspěchem? Rozsah zahraničního vysílání svobodného světa v české a slovenské řeči a účinnost jeho rušení například v průběhu některých měsíců roku 1953 ukazují zprávy MNB (MV) pro politické byro (PB) ÚV KSČ. Je třeba brát v úvahu, že se jedná o jednostranný zdroj informací, jehož zpracovatel mohl výsledky své práce nadhodnotit.

V pražské oblasti bylo v lednu 1953 pokryto rušicím signálem 80 % zahraničních relací na krátkých vlnách (KV), na ostatním území státu nepřesáhlo pokrytí 50 %. Asi 85–90 % relací bylo rušeno ve spolupráci s PLR a SSSR. V posledním týdnu ledna 1953 klesla účinnost rušení vlivem atmosférických podmínek na pouhých 25%. Na KV vysílaly a byly rušeny stanice Svobodná Evropa, Hlas Ameriky (dále též VOA: Voice of America), British Broadcasting Corporation (dále BBC), Bělehrad, Řím, Vatikán, Paříž, Madrid, Kanada a Bílá legie (stanice slovenské emigrace, vysílající příležitostně z území Rakouska). SE vysílala denně 28 relací na dvanácti frekvencích o celkové délce vysílání 3300 minut. 33 % vysílání bylo rušeno zcela, 66 % částečně, 1 % zůstávalo nerušeno.

Na středních vlnách (SV) činil objem rušených relací celkem 26,5 hodiny denně. Rušeny byly relace stanic SE, VOA, BBC, Bělehrad a Luxemburk. Vysílání SE na středních vlnách bylo rušeno z 94 % zcela, ze 4 % částečně a ze 2 % špatně. Při rušení relací na SV byly používány rušiče kombinovaně, tzn. vysílače vysílaly současně rušící signál i program Čs. rozhlasu. Reciproční rušení bylo prováděno s PLR (cca 20 % celkového obranného provozu na SV) a MLR, jednostranně pak ČSR rušila vysílání pro Rumunsko, BLR a SSSR.

V březnu 1953 byl stav rušení na středních vlnách nezměněn. Na krátkých vlnách bylo vlivem nízké sluneční činnosti, což je pro vysílání nepříznivé, rušení úspěšnější než v předcházejícím období. Rušení SE bylo úspěšnější i kvůli snížení objemu jejího vysílání z pěti na tři relace. Rušení vysílání pro SSSR bylo podporováno pěti čs. rušiči o celkovém výkonu 212 kW na 34 frekvencích v rozsahu 1350 minut denně. Pro rušení na území PLR byly nasazeny na deseti frekvencích rušiče o výkonu 112 kW po celkovou dobu 360 minut denně. Na krátkých vlnách vysílala SE maximální denní průměr 23 relací na 28 frekvencích o celkové době 4890 min., minimální denní průměr SE pak činil 18 relací na 22 frekvencích o celkové době 4140 min. Úspěšnost rušení SE na KV vypadala takto: 31 % vysílání rušeno zcela, 18 % částečně a 51 % nerušeno.

V dubnu 1953 se podmínky pro rušení na středních vlnách díky značným ionosférickým poruchám podstatně zhoršily, a to zejména odpoledne a večer. Úspěšnost rušení činila pouze 50 %, a to především na východní Moravě a západním a středním Slovensku. Jinak se rozsah rušení ani podíl zahraničních partnerů na něm neměnil. I na krátkých vlnách se vlivem ionosférických poruch výsledek rušení zhoršil. V pražské oblasti bylo rušeno cca 60 % relací, na ostatním území státu

méně než 30 %. SE od 17. 4. 1953 vysílala od 8 do 21 hod. současně na šesti kanálech, maximální denní průměr byl 23 relací na 28 frekvencích o celkové době vysílání 4810 min., minimální denní průměr byl 18 relací na 23 frekvencích o celkové době vysílání 4380 min. Na krátkých vlnách dosahoval výsledek rušení vysílání SE těchto hodnot: 22 % rušeno zcela, 55 % částečně, 53 % nerušeno.

V srpnu 1953 byla situace následující. Účinnost rušení SE na SV: 97 % rušeno zcela, 2 % částečně, 1 % nerušeno. Účinnost rušení na KV: ve středních Čechách rušeno celkem 17 % vysílání, z toho v pražské oblasti 65 % vysílání. SE na KV vysílala: maximální denní průměr 29 relací na 23 frekvencích o celkové době vysílání 7260 minut. Účinnost rušení vysílání SE na středních vlnách: 31 % rušeno zcela, 37 % částečně a 32 % nerušeno.

V září 1953 bylo rušení vysílání na středních vlnách účinné dokonce z 90 %, zlepšení nastalo díky kratší době slunečního svitu. Nově bylo zavedeno rušení vysílání VOA na dlouhých vlnách (DV). Pomoc PLR a MLR při rušení na středních vlnách byla velmi účinná, zejména v noci a brzy ráno. Účinnost rušení vysílání SE na SV dosahovala 96 %, 3 % byla rušena částečně, 1 % vysílání zůstávalo nerušeno. Na KV bylo pokrytí zahraničního vysílání rušícím signálem nedostatečné, celostátně 20–25 %, v pražské oblasti ale 70 %. Konkrétně vysílání SE na KV bylo rušeno z 26 % uspokojivě, z 44 % částečně a 30 % vysílání zůstávalo nerušeno. SE vysílala maximálně 22 relací na 26 frekvencích denně, celková doba vysílání činila 6120 minut, minimálně pak 15 relací na 16 frekvencích denně o celkové době vysílání 5880 minut.

Jak je zřejmé i z předchozího přehledu, v období 1953–1956 nabyla spolupráce s ostatními lidově demokratickými státy na intenzitě. Zvláště úzká byla spolupráce s Polskou lidovou republikou. Dne 17. 12. 1954 proběhlo jednání zástupců MV ČSR a PLR o prohloubení spolupráce v obraně proti nepřátelskému vysílání. Dosavadní spolupráce byla charakterizována jako velmi prospěšná. Měla se dle účastníků jednání dále rozvíjet zejména díky rozšiřující se výstavbě nových vysílačů v SRN. Na jednání bylo dohodnuto zahájit výstavbu jednoho vysílacího centra pro rušení na dlouhých vlnách v PLR a jednoho v ČSR, organizovat výměnu zkušeností a další konzultace.

Politické byro ÚV KSČ o této schůzce jednalo 31. 1. 1955 a rozhodlo zřídit při MV ČSR stálou komisi pro koordinaci technického rozvoje radioobrany v ČSR. Ministerstvo vnitra v komisi zastupovali Miloš Sviták a František Kliment, Ministerstvo spojů ing. Josef Gajda, ing. Miroslav Joachim a ing. Antonín Altman, Ministerstvo národní obrany pplk. J. Ježek, Ministerstvo strojírenství ing. Milan Klika a ing. Jiří Vackář a Geofyzikální ústav dr. Jiří Mrázek. Politické byro ÚV KSČ dále rozhodlo o vyslání delegace zástupců ministerstev vnitra a spojů do PLR k projednání plánu výstavby a činnosti radioobrany na léta 1955–1956. Do Polska měl odjet i ing. Zdeněk Dvořák z Ministerstva spojů k získání zkušeností v projektování a výstavbě antén. První tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný měl zaslat dopis tajemníku ÚV Jednotné socialistické strany Německa Walteru Ulbrichtovi s návrhem na zintenzivnění spolupráce v dané problematice s NDR. Československá delegace jednala ve Varšavě ve dnech 1.–8. března 1955 a schůzky se z podnětu polské strany zúčastnili i dva zástupci NDR. Jednalo se o výměně technických prostředků a dokumentace a byla podepsána dohoda o vyčlenění vysílačů pro spolupráci při poskytování vzájemného rušení oběma stranám.

Vláda ČSR jednala o problematice radioobrany znovu 7. 4. 1955. Je příznačné, že se omezila pouze na schválení usnesení PB ÚV KSČ z 31. 1. 1955.

Další z řady porad se zástupci PLR proběhla 13. 5. 1955 v polském Kudově. Za Ministerstvo spojů ČSR se schůzky zúčastnili Kazimír Stahl a ing. Josef Gajda a za MV plk. Karel Smíšek a kpt. Miloš Sviták. Zástupce polské strany státní podtajemník v Ministerstvu pošt a telegrafů W. Billig informoval o jednání se sovětským poradcem Sergejevem za jeho návštěvy v PLR. Sergejev

schválil dosavadní jednání mezi PLR a ČSR a doporučil rozšířit tato dvoustranná jednání i na ostatní lidově demokratické státy (MLR, RLR a BLR). Další jednání se mělo uskutečnit v Praze 13. 6. 1955 za účasti zástupců NDR a snad i MLR.

Z dokumentu s názvem „Informativní zpráva o obraně proti činnosti nepřátelských vysílacích stanic“, který předložil ministr vnitra Rudolf Barák politickému byru ÚV KSČ 19. 3. 1956, lze získat představu o záměrech MV při rušení zahraničního vysílání v dalším období. MV tehdy zajišťovalo vlastními prostředky rušení krátkovlnného vysílání a Ministerstvo spojů rušení vysílání na středních a dlouhých vlnách. Obsah rušeného vysílání byl charakterizován jako zpravodajství, komentáře, skeče, rozhlasové hry a přednášky s obsahem zaměřeným vesměs proti ČSR a ostatním spřáteleným zemím. Do programů byla údajně zařazována i hesla pro nepřátelské živly na území ČSR, což bylo údajně potvrzeno vyšetřováním akce TERAT. V tomto ohledu měla být nejaktivnější SE: v listopadu 1955 údajně vysílala 203 hesel (VOA jedno heslo, Řím i Vatikán po dvou heslech, Paříž a BBC po jednom heslu). Podle MV bylo v té době nezbytně nutné rušit celé vysílání SE (o rozsahu devatenácti relací na KV a dvou relací na SV), dále vysílání VOA (jedna relace na DV, tři relace na SV a šest na KV, údajně obsahující štvání proti vedoucím představitelům režimu), BBC (jedna relace na DV, jedna na SV a šest na KV se zprávami „ostře zaměřovanými proti lidově demokratickému zřízení a SSSR“), Vatikán (dvě relace na SV a čtyři na KV, zaměřené především na slovenské věřící), Řím (pět relací na KV, kde mělo jít o přednášky nepřátelsky zaměřené proti vedoucím představitelům ČSR a SSSR), Paříž (jedna relace na KV s nepřátelským obsahem), Madrid (jedna relace na KV). Bylo rušeno i vysílání RIAS v němčině pro oblasti s německy mluvícím obyvatelstvem (Brno, Olomouc, Karlovy Vary, Ústí nad Labem a Liberec). Objem rušení měl celkově činit 193,1 hodin denně. Je pozoruhodné, že právo posuzovat náplň zahraničního vysílání si automaticky přisvojilo Ministerstvo vnitra. ÚV KSČ pouze schválil jeho návrhy. Otázka posuzování obsahu vysílání ale tehdy byla asi podružná, protože se rušilo prakticky vše. Ministerstvem vnitra byly získány informace potvrzující budování nových vysílačů v Západním Berlíně (pro SE) a rekonstrukce vysílačky v Chamu v Bavorsku (asi pro VOA). Byl konstatován neuspokojivý stav rušení vysílání VOA na dlouhých vlnách.[26]

Politické byro ÚV KSČ vzalo zprávu na vědomí a uložilo ministru vnitra Barákovi a ministru spojů dr. Aloisu Neumanovi vypracovat a předložit byru plán na rozvíjení spolupráce ČSR s PLR, MLR, BLR a RSR při rušení vysílání nepřátelských vysílacích stanic cestou jednostranných dohod.

Podle zprávy, kterou o stavu rušení za měsíc leden 1956 vypracoval s datem 27. 1. 1956 náčelník VI. zvláštního odboru MV kpt. M. Sviták, byly relace Svobodné Evropy na středních a dlouhých vlnách rušeny z 99 % dobře a z 1 % částečně, na krátkých vlnách pak z 31 % dobře, z 59 % částečně a 10 % zůstávalo nerušeno. Rušení na KV tedy stále nebylo dostatečně účinné.

Ve dnech 1.–8. 3. 1956 se ve Varšavě konala další porada o spolupráci v obraně proti nepřátelskému vysílání. Usnesením vzalo PB ÚV KSČ z 12. 3. 1956 na vědomí informaci o objednávkách vysílačů v Polsku a protokol z jednání schválilo s tím, že zařízení pro nové středisko pro rušení na DV v jihozápadních Čechách bude vyrobeno v ČSR a že termíny se prodlužují tak, že systémy v oblasti SV začnou pracovat do 30. 6. 1957 a nové rušící středisko pro vysílání na dlouhých vlnách do 30. 6. 1958. Rozhodnutí o vybudování střediska pro rušení na DV v jihozápadních Čechách bylo později zcela změněno a pro tyto účely byl upraven dosavadní vysílač Liblice, což bylo řešení jednodušší a levnější (přestavba si vyžádala náklady asi půl milionu Kčs).

Po všech těchto „plodných“ jednáních a oboustranně oceňované spolupráci musel vedoucí funkcionáře MV a KSČ nepříjemně překvapit telefonický požadavek polských soudruhů dne 16. 11. 1956, kteří tehdy požádali o okamžité ukončení rušení zahraničního vysílání v polském jazyce československými rušičkami (s výjimkou vysílání SE). Tento krok byl výsledkem tehdejších politických otřesů v PLR, kdy se po dělnických bouřích stal prvním tajemníkem vládnoucí Polské

sjednocené dělnické strany (PSDS) Wladyslav Gomulka. Podle zpráv MV dal ÚV PSDS příkaz k dočasným opatřením „k podpoře objektivního zpravodajství ze strany některých západních států“. PLR zprvu nadále rušila vysílání pro ČSR v souladu s dvoustrannými dohodami. Rušící střediska v PLR nebyla likvidována, pouze poznaňské středisko bylo při červnovém dělnickém povstání údajně značně poškozeno.

To ale nebylo všechno. Již 22. 11. 1956 rozšířila polská strana žádost o ukončení rušení prostředky ČSR i na vysílání SE v polském jazyce (plnění polských závazků vůči ČSR však zástupce PLR potvrdil). Dne 26. 11. 1956 tedy politické byro ÚV KSČ schválilo úplné stažení rušení zahraničního vysílání pro PLR. Definitivní konec spolupráce při rušení s PLR pak znamenalo oznámení náčelníka zvláštní rozhlasové služby PLR plk. A. Jeglinskeho (dne 29. 11. 1956), že na základě usnesení vlády PLR byla s okamžitou platností zcela zastavena činnost obranných středisek PLR, a to včetně těch, která dosud poskytovala rušení pro ČSR.

O situaci jednalo PB ÚV KSČ 17. 12. 1956. Ministru vnitra Barákovi bylo uloženo projednat se zástupci SSSR možnost nahradit chybějící kapacity rušiček zvýšením rozsahu rušení ze SSSR. Rušení vysílání pro Polsko rušičkami z území ČSR do té doby činilo na DV a SV 3 hod. 50 min. denně a na KV 20 hod. denně. PLR rušila pro ČSR tři relace na SV v délce 1 hod. 50 min. denně a na KV šestnáct relací v délce 8 hod. denně. Podle zprávy MV pro PB ÚV KSČ bylo nicméně narušení radioobrany na SV vysazením polských rušiček nepodstatné a mohlo být pokryto z 60 % vlastními prostředky. Z 40 % mělo být nahrazeno výkonem sovětských rušiček, o jejichž pomoc měl být SSSR požádán. Část nyní uvolněných čs. vysílačů mohla být použita na krytí úbytku polské pomoci a část pro pokrytí dalších požadavků MLR a SSSR. Bylo ovšem konstatováno, že rozhodnutí polské vlády uvolní i kapacity nepřítel, který bude nyní moci k vysílání do Polska použít menší počet vysílačů. V informaci MV se objevila i tato pozoruhodná informace: „V souvislosti s tímto problémem je třeba se zmínit o tom, že i u nás (konkrétně mezi vedoucími funkcionáři Ministerstva spojů) byla diskutována otázka, zda by z naší strany rovněž neměla být zastavena obrana proti nepřátelskému vysílání, když nemůžeme některé oblasti v našem státě uchránit od částečného poslechu nepřátelských relací. Bylo zjištěno, že Sovětský svaz provádí nadále obranu proti nepřátelskému vysílání. Výjimku činilo pouze BBC, jehož vysílání nebylo od jara letošního roku rušeno na základě dohody uzavřené při návštěvě sovětských státníků v Anglii. Podle této dohody se BBC zavázalo, že bude vysílat pouze informativní zprávy a nebude napadat Sovětský svaz. Vzhledem k tomu, že v souvislosti s událostmi v Maďarsku a Polsku BBC tuto dohodu porušilo, zahájil opět SSSR rušení jeho vysílání v ruštině v plné síle.“

Po vypovězení úmluvy s Polskem a po zařazení uvolněných čs. vysílačů pro rušení území ČSR se účinnost rušení na středních vlnách nezměnila, vysílání SE bylo rušeno z 99 %, na KV účinnost rušení ale poklesla: 65 % vysílání rušeno a 35 % nerušeno. Vysílání SE bylo rušeno na SV a KV na 30 frekvencích o celkovém rozsahu 19 hod. 20 min. denně 110 vysílači o výkonu 373 kW.

Dne 21. 3. 1957 přišla ministru vnitra ze sekretariátu I. náměstkyně předsedy vlády ČSR zpráva, že ještě v březnu 1957 vyšle vláda SSSR do ČSR dva odborníky k vyřešení situace vzniklé výpadkem polské účasti.

Jednání mezi náměstkem ministra spojů SSSR Z. V. Topurijou, náměstkem MV pplk. Štefanem Demjanem a náměstkem ministra spojů ČSR Františkem Petráskem se uskutečnila ve dnech 12.–20. 4. 1957. Za nejzávažnější problém bylo označeno rušení relací SE, BBC a VOA v rozsahu celkem 161,5 provozních hodin denně. Na jednání bylo konstatováno, že v ČSSR je k dispozici celkem 185 vysílačů pro rušení na KV, z nich 135 o celkovém výkonu 135 kW je určeno pro místní obranu a 50 vysílačů o celkovém výkonu 1180 kW pro dálkovou obranu. Pro rušení na SV se užívalo celkem 35 vysílačů o celkovém výkonu 984 kW, na DV pak dva vysílače o 230 kW. Vzhledem k vlastnostem šíření rozhlasových vln byla ale obrana čs. území možná jen prostředky s dálkovým působením, a to

ze vzdálenosti 1500–2000 km.

Usnesením PB ÚV KSČ z 27. 1. 1959 bylo schváleno zřízení obranného střediska v Rimavské Sobotě-Teška pro rušení KV vysílání pro SSSR, a to do 30. 6. 1961. Splnění úkolů nařídilo PB ÚV KSČ resortům MV a Ministerstva spojů. Příkaz vydaný vedením politické strany (KSČ) představitelům vládních resortů, a jmenovitě dokonce i ministři, jenž byl členem jiné politické strany (ministr spojů Alois Neuman byl členem Československé strany socialistické), přitom dobře ilustruje realitu tzv. lidové demokracie v Československu.

Po odstoupení PLR ze smluv se MV orientovalo na spolupráci s dalšími tzv. lidově demokratickými státy. Ve dnech 15.–17. 11. 1957 proběhlo v Praze jednání zástupců ČSR a Rumunské lidové republiky s následujícími závěry: prohloubit vzájemnou spolupráci, konkrétně měla být pro vzájemné dálkové rušení nasazena střediska v Poděbradech, Litomyšli, Plzni a Košicích, v RLR pak střediska Bakeu a Bukurešť. Informační svodky o výsledcích měly být rádiem vzájemně předávány třikrát týdně, slyšitelnost nepřátelského vysílání měla být hodnocena pětičíselným systémem a stupeň rušení tříčíselným systémem, zúčtování mělo být prováděno formou vzájemné kompenzace objemu práce v kWh, provedena měla být i zkušební relace.

Režimu ovšem nevadily pouze relace zahraničního vysílání v českém a slovenském jazyce, trnem v oku mu bylo i legální vysílání zahraničních televizních stanic v německém jazyce určené pro občany Spolkové republiky Německo a Rakouské republiky a zachytitelné v československém pohraničí. Ministr vnitra Rudolf Barák předložil 26. 3. 1958 politickému byru ÚV KSČ zprávu o „pronikání“ televizního a rozhlasového vysílání na velmi krátkých vlnách z území Rakouska a SRN na území ČSR. Signál byl na území ČSR zachytitelný do hloubky 20–100 km od státních hranic. Obsah vysílání označovalo Ministerstvo vnitra jako nevhodný a někdy až škodlivý zájmem ČSR a zemím socialistického tábora. MV údajně zaznamenalo zvyšující se počet posluchačů těchto stanic v souvislosti s místními podmínkami, které byly příznivé zejména v celém Brněnském kraji, částečně pak v Bratislavském, Gottwaldovském, Olomouckém a Jihlavském kraji. Celkový počet televizorů orientovaných na SRN a Rakousko byl odhadován na cca 4000 a měl vzestupnou tendenci. Na území SRN byly v roce 1958 budovány dva nové vysílače, které mohly po svém spuštění působit hluboko na území ČSR. MV provádělo podrobný průzkum sledovanosti televizních stanic SRN, Rakouska a rozhlasových stanic na VKV, spojený s měřením síly polí, který měl být ukončen koncem května 1958. Byl zjišťován i politický vliv tohoto vysílání v jednotlivých oblastech ČSR. Politické byro ÚV KSČ Barákovu zprávu projednalo 8. 4. 1958 a uložilo jemu a A. Neumanovi vypracovat a předložit tomuto orgánu návrh opatření k účinnému rušení těchto vysílačů. Dále se dne 13. 1. 1959 po projednání zprávy a návrhu ministra vnitra usneslo uložit těmto ministrům do 31. 3. 1959 ve spolupráci s ÚV Svazarmu zajistit výstavbu aktivních reléových stanic, do 31. 12. 1959 pak výstavbu sítě pasivních obranných vysílačů. Do roku 1960 měli rovněž zajistit úkoly související s dokončením výstavby čs. televize.

K 15. 3. 1959 byla první etapa výstavby sítě aktivních reléových televizních vysílačů skončena a tato část uvedena do zkušebního provozu. Vysílače byly dislokovány mj. v Plzni, Sušici, Domažlicích, Aši a Novém Městě nad Váhom. Výstavba pasivních obranných jednotek pokračovala podle plánu. Koncem roku 1959 byla obranná síť 38 rušicích vysílačů s plně automatizovaným provozem dobudována. V polovině roku 1960 byla zcela dokončena i síť 26 aktivních plně automatických vysílačů o výkonu 3–10 kW ve dvanácti střediscích v pohraničí, vybudovaná nákladem 2,5 mil. Kčs. K okamžitému zahájení provozu tehdy nedošlo především pro časový skluz ve výstavbě krajských televizních vysílačů pro program Československé televize.

V dubnu 1961 připravovalo MV pro politické byro ÚV KSČ návrh postupu ve věci obrany proti televiznímu vysílání SRN a Rakouska se dvěma alternativními usneseními: a) obranu nezahajovat a využít síť k obraně na velmi krátkých vlnách, b) zahájit obranu a informovat o opatření místně

příslušné krajské a okresní výbory KSČ. Podle poznatků MV sledovalo v dubnu 1961 zahraniční televizní vysílání v pohraničních oblastech cca 120 000 posluchačů (tzn. 40 % posluchačů). Ministerstvo vnitra uzavíralo návrh s tím, že rušení je sice možno okamžitě zahájit, ovšem po poradě na ÚV KSČ bylo rozhodnuto předložit k posouzení tuto otázku politickému byru ÚV KSČ, protože se dala očekávat nepříznivá reakce ze zahraničí. Návrhy byly předloženy 6. 6. 1961 prvnímu náměstkovi ministra vnitra Josefu Kudrnovi, který reagoval pouze rukopisnou poznámkou, že dle jeho názoru je třeba rušení ne zahajovat. Síť rušiček zůstávala nadále v pohotovosti.

III. Omezování rušení v 60. letech

Dne 18. 7. 1961 politické byro ÚV KSČ na své 155. schůzi projednalo a beze změn schválilo návrh nového ministra vnitra Lubomíra Štrougala „Změna systému obrany proti nepřátelskému rozhlasovému vysílání“. Na základě „rozboru závadnosti vysílání a rozboru poslechovosti“ Štrougal navrhl změnit dosavadní masivní systém radioobranu na výběrový.

Na jedné straně měla být posílena obrana proti vysílání SE, VOA, Vatikánu a Madridu, na druhé straně se mělo více méně ukončit rušení stanic Kanada a Luxemburk (s výjimkou politických komentářů), BBC (s výjimkou vysílání ve slovenštině), zcela pak stanic Paříž a Řím. Obsahy relací těchto stanic měly být trvale monitorovány a možnost obnovení jejich rušení měla být zcela zachována. Uvolněné technické prostředky měly být po dohodě se sovětskou obrannou službou využity k zesílení rušení stanic SE, VOA, Vatikán a Madrid. Stanice Madrid se překvapivě řadila k režimem nejnenáviděnějším: „Obsah relací je možno hodnotit jako jedno z nejtřavnějších vysílání. Zabývá se tendenčním zpravodajstvím, pomlouváním a rozšiřováním překroucených zpráv. Obrací se především k občanům slovenské národnosti a nabádá je k nepřátelskému postoji vůči republice a k prosazování svých práv ve spojení s právy sudetských Němců na československé pohraničí. Skladbou svého programu předčí Svobodnou Evropu. Stejný charakter mají relace Svobodné Evropy, Hlasu Ameriky a Vatikánu. Politické komentáře vyzdvihují klady amerického nebo západoněmeckého způsobu života a charakterizují socialistický tábor jako kolonii SSSR. Snaží se vyvolat nenávist proti našemu režimu využívajíc pomluv a napadáním vedoucích činitelů.“

Navrhovaná úprava byla odůvodněna klesajícím poslechem nepřátelských rozhlasových stanic. Těžisko sledovanosti se údajně přesouvalo z měst na venkov, údajně díky nerespektování vysílání informací. Soustavnými posluchači měli být počátkem 60. let vesměs tzv. bývalí lidé, pro něž bylo rozšiřování nepřátelské propagandy údajně jednou z hlavních metod „podvratné činnosti“. V pohraničí, v prostředí německé menšiny, byl rozšířen poslech západoněmeckého rozhlasu, zejména stanice RIAS. Průzkumem byl zaznamenán určitý přesun posluchačů od čs. oficiálního rozhlasu k aktuálnějšímu a zábavnějšímu vysílání stanic neutrálních států, např. Rakouska a Švýcarska.

Usnesení PB ÚV KSČ chápali příslušní pracovníci MV v zásadě jako politickou směrnici trvalého charakteru. Stanovila nasazení prostředků radiové obrany v následujícím rozsahu. Lokální rušení bylo vedeno pomocí patnácti středisek jako doplněk obrany dálkové, zajišťované společně ČSSR, SSSR, MLR a RLR. Kapacita lokálních prostředků včetně připravené obranné televizní sítě o výkonu 1550 kW byla podřízena VI. zvláštnímu odboru MV. Dálkové obraně bylo vyhrazeno 16 vysílačů ve střediscích Poděbrady a Litomyšl o celkovém výkonu 480 kW. K produkci odpovídající protihodnoty kapacity dálkového rušení poskytované ze SSSR bylo v Rimavské Sobotě budováno další středisko s 12 vysílači o kapacitě 600 kW. Se zapojením rušiček na plný výkon se počítalo v polovině roku 1964.

Jednání předsednictva ÚV KSČ dne 5. 11. 1963 bylo mj. věnováno dopisu ÚV Maďarské

sjednocené dělnické strany, který československé straně oznamoval rozhodnutí od 1. 1. 1964 zkušebně zastavit rušení vysílání zahraničních rozhlasových stanic určeného pro Maďarsko. Předsednictvo ÚV KSČ nemělo námitek s tím, že o případných opatřeních ze strany čs. úřadů mělo být rozhodnuto po vyhodnocení situace za další tři měsíce.

V této souvislosti bylo ministru vnitra uloženo předložit PÚV KSČ zprávu o aktuálním stavu rušení. Ta byla předložena 12. 2. 1964 a PÚV KSČ ji projednalo 3. 3. 1964. Ministerstvo vnitra provozovalo do té doby tato střediska rušení:

- středisko dálkového rušení v Plzni (devět KV vysílačů o výkonu 10kW, pět KV vysílačů o výkonu 1 kW a dva SV vysílače o výkonu 1 kW),
- středisko dálkového rušení v Košicích (deset KV vysílačů o výkonu 10 kW a pět KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Praze (29 KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Českých Budějovicích (třináct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Karlových Varech (patnáct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Ústí nad Labem (třináct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Liberci (třináct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Hradci Králové (šest KV vysílačů o výkonu 1 kW, výstavba dalších devíti vysílačů),
- středisko lokálního rušení v Brně (dvanáct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Gottwaldově (čtrnáct KV vysílačů o výkonu 1 kW, jeden SV vysílač o výkonu 3 kW a jeden SV vysílač o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Jihlavě (deset KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Ostravě (deset KV vysílačů o výkonu 10 kW, pět KV vysílačů o výkonu 1 kW a jeden SV vysílač o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Olomouci (patnáct KV vysílačů o výkonu 1 kW),
- středisko lokálního rušení v Bratislavě (čtrnáct KV vysílačů o výkonu 1 kW).

Ve spojení s vysílači Ústřední správy spojů (ÚSS) rušilo Ministerstvo vnitra na středních vlnách celkem 40 vysílači s celkovým výkonem 582 kW průměrně 6–7 hod. denně, na dlouhých vlnách dvěma vysílači o celkovém výkonu 380 kW průměrně 3–4 hod. denně (včetně rušení pro SSSR) a na krátkých vlnách 220 vysílači s celkovým výkonem 700 kW 16–18 hod. denně (pro území ČSSR i SSSR). Provoz vysílačů (propojený částečně s provozem běžných vysílačů) Ústřední správy spojů vyžadoval nasazení 72 pracovníků. Na Ministerstvu vnitra se rušením zahraničního vysílání zabývalo celkem 480 osob, jejichž mzdy představovaly ročně částku 9,5 milionu Kčs.

Ve zprávě ministra vnitra Štrougala z 12. 2. 1964 bylo nepřátelské vysílání označováno za stále nebezpečné a radioobrana proti němu jako účinná (zejména na SV a DV, kde účinnost dosahovala téměř 100 %), a proto měla být nadále vedena v rozsahu „potřebném dle vnitropolitické a mezinárodní situace“. V dalším období ale do jejího rozvoje nemělo být dle názoru MV dále investováno. Vysílání SE mělo být rušeno v dosavadním rozsahu, vysílání stanic Madrid a Vatikán výběrově (zejména komentáře významných emigrantů, vysílání s ostře protistranickým a nacionalistickým zaměřením apod.). Oficiální vysílání VOA, BBC, Deutsche Welle, Řím, Paříž a Kanada nemělo být nadále rušeno. Spolupráce se SSSR měla v budoucnu pokračovat zejména nahrazováním lokální obrany obranou dálkovou. Za tím účelem měla v roce 1964 proběhnout schůzka s pracovníky radiové obrany SSSR. O všech připravovaných a provedených opatřeních mělo MV informovat vedoucího ideologického oddělení ÚV KSČ Hese, Ministerstvo zahraničních věcí a ústředního ředitele Čs. rozhlasu Karla Hoffmana. Hes, ústřední ředitel ČTK Sulek, Karel

Hoffman a ústřední ředitel Čs. televize Jiří Pelikán měli zajistit aktuálnost zpravodajství oficiálních médií a přizpůsobit tomu hlavně činnost ČTK. Tímto opatřením měli být posluchači získáni pro oficiální československé zpravodajství. Nerušené informace zahraničních stanic měly být monitorovány a prostřednictvím ČTK předávány k dispozici redakcím.

Na základě zprávy projednané předsednictvem ÚV KSČ 3. 3. 1964 bylo rozhodnuto omezit ke dni 1. 4. 1964 rušení s výjimkou relací SE, které měly být rušeny v dosavadním rozsahu. K 1. 7. 1964 měly být sníženy početní stavy 6. zvláštních oddělení KS MV (s výjimkou Hradce Králové), zcela zrušena měla být 6. zvláštní oddělení KS MV v Jihlavě a Karlových Varech. Ústřední správě spojů měly být předány k dispozici vysílače do té doby rušící vysílání VOA, BBC a DW a přiměřeně měly být sníženy i plány spotřeby elektrické energie.

Ve dnech 1.–10. 10. 1964 se v Moskvě konala porada o problémech obrany s mezinárodní účastí, jejíž konání navrhl ředitel ÚSS ing. Miloslav Laipert. Z porady vzešly návrhy na opatření k rozvoji spolupráce SSSR a ČSSR v oblasti „speciálních radiových služeb“.

Jedním z témat bylo i seznámení s novou metodou „speciálního vysílání“: rušení s použitím rozhlasové modulace, v zásadě tedy rušení nikoliv rušícím signálem, ale jiným rozhlasovým vysíláním. SSSR na tuto metodu přešel v průběhu srpna a září 1964 a ČSSR tak zůstalo jediným státem sovětského bloku užívajícím k znemožňování poslechu vysílání klasických rušících signálů. Rozhlasová modulace měla menší rušící efekt a znamenala vyšší výdaje (na technické úpravy zařízení a organizaci), umožňovala ale rušit i oficiální vysílání na krátkých vlnách, kdy překrývání rušeného vysílání šlo vysvětlovat kolizí v důsledku přeplněnosti pásem KV. Po konzultacích VII. správy MV s dalšími složkami bylo kolegiu MV doporučeno při rušení rozhlasovou modulací využít sovětský program MAJÁK. Tato nejjednodušší varianta znamenala převzetí již existujícího programu a používané kmitočty by ani nebylo třeba ohlašovat Mezinárodní telekomunikační unii. Později bylo možno postupně přejít na rušení upraveným programem čs. zahraničního vysílání, a tedy znásobit rušení efektem vlastního vysílání, tedy jistou kontrapropagandou. K zavedení rušení rozhlasovou modulací ale nakonec z nezjištěných důvodů nedošlo.

Dokladem o absenci jakékoliv koncepce rušení zahraničního vysílání představuje informace náčelníka VII. správy MV pro ministra vnitra o změnách ve vysílání SE ze dne 8. 3. 1965. Od 15. 2. 1965 byl do jejího vysílání zařazen „nový hudební pořad prokládaný tendenčním zpravodajstvím“. Náčelník VII. správy MV (v roce 1964 byl VI. zvláštní odbor zrušen a včleněn do VII. správy MV, konkrétně jako 2. oddělení 1. odboru) doporučil zpravodajství rušit, hudební část prozatím ponechat nerušenou.

K dalšímu omezení rušení došlo koncem roku 1966. Ministr vnitra Josef Kudrna předložil 26. 10. 1965 předsednictvu ÚV KSČ následující návrh, schválený 9. 11. 1965. Do konce roku 1966 měl být postupně zastaven provoz středisek lokální obrany v Ústí nad Labem, Liberci, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Gottwaldově, Ostravě a Olomouci. Lokální střediska měla být ponechána v provozu v místech s velkou koncentrací posluchačů (tj. v Praze, Brně a Bratislavě) a do provozu měla být uvedena i dálková střediska rušení v Plzni a Košicích, vybavená výkonnými vysílači s anténními systémy k plošnému pokrytí většiny čs. území v nižších frekvencích (6–9 MHz). Středisko v Košicích mělo být vybudováno do konce roku 1965, v Plzni v roce 1966.

Současně byl schválen návrh na zrušení sítě připravené k rušení televizního programu stanic SRN a Rakouské republiky. K rozhodnutí podstatně omezit lokální obranu vedl velký plánovaný výkon dvou dálkových středisek s novou technikou, který spolu s rušícím výkonem poskytovaným ze SSSR měl dostatečně pokrýt území státu. Uvolněné objekty měly být Ministerstvem vnitra využity k umístění zařízení VII. správy MV sloužících radiovému spojení a k umístění součástí civilní obrany, objekty v Liberci a Gottwaldově pak měly být předány Ústřední správě spojů. Realizaci

opatření se mělo mimo jiné ušetřit ročně 1400 MWh a cca 450 000 Kčs provozních nákladů. Sít rušení televizního vysílání měla být podle usnesení předsednictva ÚV KSČ zcela zrušena s odůvodněním, že nelze rušit oficiální vysílání, která pokrývají území ČSSR neúmyslně a jen částečně. Podobně i čs. televizní vysílání zasahovalo na území SRN a Rakouska. Dohodou mezi Ústřední správou spojů a poštovními správami SRN a Rakouské republiky byly provedeny technické úpravy k omezení vzájemného rušení a snížení dosahu vysílačů. Technické zařízení sítě navíc nezadržitelně zastarávalo a jeho udržování bylo drahé. Budoucí nárazové využití by bylo vzhledem k technickému rozvoji televizní techniky v zahraničí bezúspěšné. Zařízení mělo být tedy likvidováno, objekty předány MV, MNO a Ústřední správě spojů pro účely spojení na velmi krátkých vlnách.

Ve zprávě je potvrzena správnost rozhodnutí ukončit rušení některých stanic k 1. 4. 1964, protože dalším monitorováním vysílání těchto stanic bylo údajně zjištěno, že se většinou omezují na zpravodajské relace, v případných komentářích opatření čs. vlády se zdržují výrazné kritiky jak systému, tak funkcionářů režimu (přesto se ve většině relací vyzdvihovaly přednosti západní demokracie). Pro rušení vysílání proti SSSR měla být ponechána v provozu dálková střediska v Poděbradech, Litomyšli a Rimavské Sobotě a odposlechová služebna v Drahelčicích. V průběhu roku 1966 mělo být v souvislosti s plánovanými opatřeními uvolněno 121 občanských zaměstnanců a sedm důstojníků MV. Dosavadní stav pracovních sil činil 285 osob a roční mzdové náklady 5 778 720 Kčs. Vyzářený výkon rušících vysílačů činil ročně 1 666 143 kWh (pro SSSR ročně 4 672 061 kWh).

Přijatá opatření byla v průběhu roku 1966 skutečně realizována. Lokální obrana byla omezena 1. 4. 1966, demontáž zařízení sítě televizního rušení byla ukončena k 30. 6. 1966. Převážná část starších vysílačů byla předána Správě radiokomunikací a Svazarmu, zbytek nových pak do zálohy MV.

IV. Pražské jaro a normalizace

Probuzení československé společnosti v průběhu Pražského jara 1968 se promítlo i ve zvýšené kritické pozornosti veřejnosti k přetrvávajícímu rušení zahraničního vysílání. Na základě rozhodnutí kolegia MV ze dne 25. 3. 1968 měla VII. správa MV zpracovat návrh na opatření k zastavení radiové obrany na území ČSSR. Zajímavou skutečností je, že tento revoluční návrh podal náměstek ministra vnitra plk. Jindřich Kotal, který byl pak 21. 6. 1968 usnesením vlády ČSSR odvolán z funkce, protože byl jedním z vysokých funkcionářů zodpovědných za situaci v Československu padesátých let (zvláště za porušování zákonnosti ve vězeňství).

Již 12. 4. 1968 došlo k jednání zástupců MV a ÚSS, na němž bylo dohodnuto připravit pro vládu ČSSR zprávu o stavu rušení zahraničního vysílání s návrhem na jeho úplné zastavení (včetně ukončení rušení zahraničního vysílání pro Československo sovětskými rušičkami). Mezi důvody byly uváděny obecně malá účinnost rušení, zastaralost technických prostředků, aktuální politické podmínky naprosto odlišné od doby, kdy bylo rušení počátkem 50. let zahájeno, a konečně kolize rušení s mezinárodními dohodami, jichž byla ČSSR signatářem a které i ratifikovala: Radiokomunikačním řádem z Ženevy (1959) a Mezinárodní úmluvou o radiotelekomunikacích z Montreaux (1965). Provoz rušiček ve velkých městech přinášel dále podle zprávy zdravotní rizika a negativně ovlivňoval i kvalitu příjmu čs. oficiálního rozhlasového a televizního vysílání. Zmiňována byla i teze síly socialistických idejí, upřednostňující před pasivní obranou aktivní kontrapropagandu.

Do nelehké situace se Ministerstvo vnitra dostalo po vystoupení ministra vnitra Josefa Pavla na

tiskové konferenci 6. 5. 1968. Pavel totiž prohlásil, že kromě některých relací Svobodné Evropy není v ČSSR rušeno vysílání žádné rozhlasové stanice a i v případě Svobodné Evropy byl již vládě podán návrh na ukončení rušení. V té době však bylo rušeno ještě vysílání stanice Madrid (po Pavlově prohlášení bylo toto rušení urychleně ukončeno), ale návrh pro vládu byl teprve na Ministerstvu vnitra zpracováván. Československými prostředky byla nadále rušena i část vysílání Svobodné Evropy (Radio Svoboda) pro SSSR.

Až 17. 7. 1968 byla vládě ČSSR zaslána k informaci Pavlova zpráva, připravená náčelníkem VII. správy MV plk. Oldřichem Šeborem. Návrh počítal s provedením posledního kroku v omezování rušení zahraničního vysílání: s ukončením rušení vysílání Svobodné Evropy pro ČSSR. Se SSSR mělo být dohodnuto zastavení rušení programů pro ČSSR a projednána měla být i otázka dalšího využití čs. vysílačů pro potřeby SSSR. Technická zařízení rušiček se měla využít k jiným účelům, popřípadě zlikvidovat, a pracovníci rušiček měli být vhodně přemístěni. Radiovou obranu pro případ mimořádných událostí mohla podle Pavlova návrhu zajišťovat Ústřední správa spojů.

Zpráva byla vládou projednána 1. 8. 1968. Ministři vnitra a obrany však dostali za úkol připravit vládě návrh nový, zřejmě nejen pro radikálnost původního, ale i pro jeho nedostatečnou zdůvodněnost. K likvidaci radiové obrany byl dokonce VII. správou MV již připraven harmonogram prací a rozkaz ministra vnitra. Pro neperspektivnost povolání odešla během prvního pololetí roku 1968 z provozu rušiček řada zaměstnanců, ze střediska na pražském Petříně např. plných 50 %.

K podání dalšího návrhu již nedošlo. Po okupaci území ČSSR vojsky států Varšavské smlouvy 21. 8. 1968 bylo rušení vysílání Svobodné Evropy ale skutečně zastaveno. Rozkaz k ukončení rušení vydal 22. 8. 1968 v 7:00 hod. náčelník VII. správy MV plk. Oldřich Šebor se zdůvodněním, že je potřeba využít rušící vysílače k vysílání programu Čs. rozhlasu a k rušení vysílání okupační sovětské rozhlasové stanice Vltava, které začalo v 15:00 hod. téhož dne. Proti rozhodnutí plk. Šebora protestoval náměstek ministra vnitra Viliam Šalgovič. Rušící střediska v Poděbradech, Rimavské Sobotě, Litomyšli a na dalších místech začala být 23. 8. 1968 v odpoledních hodinách postupně obsazována okupačními vojsky. Ukončení činnosti československých rušiček bohužel ale neznamenal, že by obyvatelé ČSSR mohli v době okupace alespoň svobodně poslouchat zahraniční rozhlas. Dálkové rušení smluvně poskytované Sovětským svazem pokračovalo a bylo svévolně rozšířeno na všechny relace SE v češtině a slovenštině. Z území MLR byla navíc bez výslovné žádosti vlády ČSSR rušena vysílání v českém a slovenském jazyce stanic BBC, Tirana, Deutsche Welle, Vatikán, Paříž a VOA. Tato forma „bratrské pomoci“ byla poskytována minimálně ještě celý rok 1969.

Podle zprávy zástupce náčelníka VII. správy MV pplk. Ladislava Sýkorovského z 20. 9. 1968 obnovila po uvolnění okupačními vojsky střediska dálkové obrany rušení pro SSSR. Téhož dne se na hlavní správě StB uskutečnila schůzka zástupců sovětské armády a KGB se zástupci VII. správy MV pplk. Sýkorovským a pplk. Šulcem. Dne 9. 9. 1968 oznámilo Ministerstvo vnitra zástupcům Sovětského svazu připravenost zahájit rušení a žádalo plán činnosti. Následujícího dne v 15:00 hod. předala sovětská strana plán rušení a již o hodinu později začaly být rušičky postupně uváděny do provozu, až nabyly požadovaného výkonu 1060 kW.

V září 1968 bylo prostřednictvím sovětského velvyslanectví v Praze předáno Ministerstvu zahraničních věcí ČSSR stručné sovětské memorandum, v němž bylo upozorněno na rozhlasová vysílání stanic západní Evropy a na existenci prostředků ve správě orgánů ČSSR „schopných zajistit ochranu obyvatelstva před tímto nepřátelským vysíláním“. Memorandum bylo ukončeno „prosbou“ o vydání pokynů k „zarušení nepřátelského vysílání.“ Již 10. 9. 1968 bylo obnoveno smluvně zajištěné rušení vysílání SE pro SSSR technickými prostředky ČSSR.

Podle rozhodnutí předsednictva vlády z 25. 9. 1968 předložil dne 2. 10. 1968 ministr vnitra Jan Pelnář společnou zprávu MV, ÚSS, MZV a Úřadu pro tisk a informace o stavu radiové obrany s návrhem na opatření. Zpráva obsahuje i přehled aktuálních prostředků čs. radioobran. Výkon čs. vysílačů používaných pro obranu území SSSR činil 1060 kW, z území SSSR byly rušeny recipročně všechny relace SE v češtině a slovenštině a další stanice bez vyžádání. Prostředky radioobran, současně plnící i funkci radiových spojovacích prostředků pro SNB (a odpovídající v podstatě stavu od roku 1965), byly následující:

prostředky ÚSS užívané k rušení pro SSSR:

- Poděbrady: společný objekt vysílací stanice, pět vysílačů KVV 18/30,
- Litomyšl: samostatný objekt vysílací stanice, deset vysílačů KVV 18/30,
- Rimavská Sobota: samostatný objekt v rámci vysílací stanice, šest vysílačů KVV 40/50 a šest vysílačů KTV 50;

Prostředky ÚSS pro rušení na čs. území:

- v samostatných i společných objektech středovlnných vysílacích stanic o výkonech 3–30 kW: Radomyšl, Karlovy Vary, České Budějovice, Mnichovo Hradiště, Brno-Komárov, Banská Bystrica, Prešov;

Prostředky MV pro rušení na čs. území:

- Praha: samostatný objekt, 29 vysílačů o výkonu 1 kW,
- Bratislava: nový samostatný objekt, devatenáct vysílačů o výkonu 1 kW,
- Brno: provizorní objekt, šestnáct vysílačů o výkonu 1 kW,
- Plzeň: nový objekt ve výstavbě, osm vysílačů o výkonu 20 kW,
- Košice: samostatný objekt, osm vysílačů o výkonu 20 kW.

Ve zprávě bylo znovu konstatováno, že účinná radioobrana vyžaduje provoz rušících středisek ve městech, což je vzhledem k záření hygieniky považováno za nežádoucí a provoz negativně působí i na kvalitu televizního a rozhlasového příjmu. Podle názoru předkladatelů zprávy musí mít radioobrana oporu v zákoně a příslušná opatření musí být publikována. Rušení je formou „ideoboje“, kterou rozhodně nelze získat jakoukoliv převahu. Celková tendence od roku 1961 v souladu s procesem mezinárodního uvolňování napětí vede k snižování radioobran. Ve shodě s programovým prohlášením československé vlády byl Ministerstvem vnitra a Ústřední správou spojů zpracován návrh na zastavení radioobran (s ponecháním určených prostředků pro mimořádné události). Jestliže byl SSSR vznesen požadavek rušit všechny hlavní západní rozhlasové stanice, není možno zcela vyhovět vzhledem k technickým možnostem a mezinárodním závazkům. V případě rozhodnutí rozšířit rušení bude třeba vybudovat nová rušící střediska, ale poslech zahraničních stanic zcela znemožnit nelze. Předkladatelé zprávy doporučili zavést výběrové rušení, a to podle hledisek odvozených z trestního zákona. V zásadě mělo být rušeno vysílání naplňující skutkové podstaty trestných činů podle československého trestního zákona. Výběr relací podle tohoto kritéria měl provádět Úřad pro tisk a informace, vlastní rušení pak MV a ÚSS. MZV mělo v tomto smyslu vypracovat odpověď pro SSSR.

Na pokyn předsednictva vlády vypracovalo MV ve spolupráci s ÚSS a MZV návrh odpovědi na sovětské memorandum. Ta byla prostřednictvím velvyslance ČSSR v Moskvě předána Ministerstvu zahraničních věcí SSSR koncem října 1968. Požadavkům sovětského memoranda se dalo ve stávající situaci asi těžko odolat, nicméně čs. odpověď obsahovala i pokus o jistý odpor, o prosazení alespoň formálně zákonného postupu. Po hlášení sovětským místům, že příslušným československým orgánům radiové obrany byly vydány pokyny k plnému využití současného stavu prostředků k rušení, a to „s největším urychlením“, následovalo upozornění, že s ohledem na technické podmínky bude možno v budoucnu rušit pouze výběrově, v souladu s čs. zákonnými předpisy na ochranu zájmů společnosti. Myšlenka preventivního rušení ještě nespáchaného trestného činu byla ovšem právně zcela pochybená. Rušeny měly být relace údajně narušující mírové soužití národů, podněcující k válce, hlásající národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou zášť, hanobící národ, rasu nebo přesvědčení skupiny obyvatel, hanobící ČSSR nebo jiný stát světové socialistické soustavy a jejich představitele, pobuřující proti ČSSR a jejím spojencům, šířící poplašné zprávy, pornografii, podněcující k páchání trestných činů, šířící zprávy zaměřené proti politické a ideové linii státu a ohrožující čest a práva čs. občanů nebo jejich socialistické soužití.

Realizace řešení avizovaného SSSR měla být zakotvena vyhláškou Úřadu pro tisk a informace, jenž měl provádět výběr relací určených k rušení, zajišťovanému jako dosud MV a ÚSS. V průběhu října a listopadu probíhalo připomínkové řízení, v němž generální prokuratura a Ministerstvo spravedlnosti vyslovily k navrženému řešení zásadní výhrady. Přesto bylo 20. 11. 1968 v Praze (kde vydal náčelník krajské správy SNB Praha pplk. Němec 16. 11. 1968 příslušný rozkaz) rušení vysílání SE lokálními prostředky zahájeno, o několik dní později se totéž stalo v Brně a Bratislavě. Bez ohledu na plánované zavedení výběrového rušení bylo ale rušeno všechno, co se rušit dalo. Docházelo proto i k takovým situacím, že např. počátkem roku 1969 rušilo středisko Brno-Komárov na příkaz kontrolního bodu MV vysílání SE na kmitočtu 719 kHz 16–18 hodin denně, přestože jiné kontrolní body a vysílače relace na tomto kmitočtu nerušily. „Tento celkový stav institucionální a zákonné nevyjasněnosti má za následek, že pracovníci např. vys. stanice Komárov jsou vystaveni nepřijemným invektivám veřejnosti apod.“ Další negativní ohlasy na obnovení rušení se objevily v Praze, kde na VII. správu MV dorazily stížnosti Akademie věd, Ministerstva zahraničních věcí i městské správy VB v Praze, jimž rušení značně narušovalo výzkumnou práci nebo radiospojení.

Pro posluchače v ČSSR vysílalo na jaře 1969 denně na 88 vlnových frekvencích čtrnáct rozhlasových stanic 162 hodin. Nejvýznamnější podíl na tom měla Svobodná Evropa se 141 hodinami 20 minutami denně na 16 vlnových frekvencích. Pro srovnání: Československý rozhlas vysílal denně 137 hodin 20 minut na 38 frekvencích, z nichž bylo ale 28 v rozsahu VKV, jehož příjem byl omezen nedostatkem odpovídajících přijímačů.

Ve dnech 14. 3. – 4. 4. 1969 provedlo studijní oddělení Čs. rozhlasu průzkum poslechovosti zahraničních stanic v českém a slovenském jazyce. Z průzkumu vyplynuly mj. následující skutečnosti. Největší sledovanost měla SE (40 %), Vídeň (22 %) a BBC (18,25 %), nejmenší pak rozhlasová stanice NDR. Posluchači zahraničního vysílání byli zejména muži (87 %), vysokoškoláci (92 %) a členové KSČ (81 %). K datu 7. 9. 1969 vysílaly v českém a slovenském jazyce stanice: Svobodná Evropa, BBC, Deutsche Welle, Řím, Madrid, Vídeň, Paříž, Kanada, Vatikán, Luxemburk, Deutschland Funk, Monte Carlo, Tirana a Peking.

V roce 1969 vyčíslilo MV ČSSR vlastní roční provozní náklady na radiovou obranu na 3 600 000 Kčs a náklady Ministerstva spojů na 22 700 000 Kčs. Podle informace náčelníka odboru řízení spojení MV ČSSR pplk. ing. Jozefa Mitošinky z 18. 3. 1970 byl předběžný odhad na rekonstrukci a dobudování rušících středisek 110 300 000 Kčs.

Zajímavou informací představuje zpráva o vlivu zahraničního vysílání na páchaní trestné činnosti, kterou s datem 25. 3. 1971 pro zpracování informace pro ministra vnitra předložila II. správa federální správy zpravodajské služby odboru spojení FMV. Náčelník II. správy FSZS plk. ing. Jaroslav Hrbáček byl nucen konstatovat, že neexistují žádné důkazy o výlučném vlivu vysílání na konkrétní trestnou činnost. Toto přiznání ovšem plk. Hrbáčkově nebránilo ve vyvození závěru, že rušení zahraničního vysílání má preventivní úlohu, a je proto žádoucí.

I v nové situaci se Ministerstvo vnitra zpočátku snažilo naplňovat svůj programový dokument vytvořený v době Pražského jara – akční program. Nejvýznamnější změny spočívaly v odstranění některých funkcí a složek, nakumulovaných zde v období budování MV jako mocenského nástroje. Kromě změn ve vězeňství, kde probíhal převod pod republiková Ministerstva spravedlnosti, byl v tomto ohledu asi nejvýznamnějším návrh převést radioobranu pod resort spojů. Věc ale nepostupovala nijak rychle: teprve 17. 9. 1969 byli jmenováni členové meziresortní komise pro přípravu materiálů k řešení otázky radioobranu, kde byly zastoupeny na federální i republikové úrovni Ministerstva vnitra, Úřady pro tisk a informace a Ministerstva pošt a telekomunikací. Předsedou komise se stal vedoucí odboru telekomunikací Federálního výboru pro pošty a telekomunikace ing. Jaroslav Maršíček. Plánované převedení radioobranu z MV do resortu spojů k 1. 1. 1970 realizováno nebylo a došlo k němu až o osm let později. Z jednání meziresortní komise vzešel rozsáhlý materiál, který byl s názvem „Návrh na řešení problematiky radiové obrany v ČSSR“ 2. 3. 1971 předložen jednání 3. schůze kolegia MV ČSSR.

Jako závěry své práce komise doporučovala:

- zařadit radioobranu do systému politické propagandy a kontrapropagandy a pružně ji orientovat podle politické situace,
- zřídit politický orgán pro vyhodnocování zahraničního vysílání a řízení obrany proti němu,
- pověřit Federální úřad pro tisk a informace vyřešením právního oprávnění pro činnost radioobranu,
- převést prostředky radioobranu do resortu Federálního výboru pro pošty a telekomunikace,
- zefektivnit její provoz s ohledem na spotřebu elektrické energie a schválit její další technický a kádrový rozvoj ústředním výborem KSČ a vládou ČSSR,
- projednat s dalšími zeměmi Varšavské smlouvy případnou spolupráci v této oblasti,
- a konečně působit v zahraničí diplomatickými prostředky k zastavení, případně omezení, nepřátelského vysílání.

Kolegium ministra vnitra ale vzalo zprávu pouze na vědomí a doporučilo ministru vnitra ČSSR ing. Radko Kaskovi, aby po dohodě s tajemníkem ÚV KSČ Oldřichem Švestkou ustavil komisi MV ČSSR a ÚV KSČ pro přípravu materiálu pro zásadní politické rozhodnutí.

V souvislosti s přípravami realizace usnesení kolegia MV ČSSR z 2. 3. 1971 konzultovali příslušníci FMV ČSSR a MV ČSR postup s KGB a s Ministerstvem spojů SSSR. Náčelník odboru spojení MV ČSSR pplk. ing. Jozef Mitošinka a starší referent správy spojení MV ČSR mjr. Stanislav Volánek vykonali ve dnech 27.4. – 30.4.1971 služební cestu do SSSR. Jednali zde se zástupci 8. správy KGB pplk. ing. Bobrovem a pplk. ing. Panarinem, zástupcem 5. správy KGB pplk. Vorošilovem a pracovníky Ministerstva spojů SSSR Dombrovským a Abramovem. Ze zprávy o průběhu této cesty si lze udělat představu o organizaci rušení zahraničního vysílání v SSSR, která byla ostatně podobná představě příslušných čs. míst. Koncepci činnosti a rozsah rušených relací určoval orgán ÚV KSSS, v jehož kompetenci bylo obsahové a politické řízení rozhlasu, tisku a televize. Vlastním provozem technických zařízení a jejich kontrolou se zabývalo výhradně Ministerstvo spojů SSSR. KGB vyhledávalo nové zdroje nepřátelské propagandy a namátkově

kontrolovalo účinnost rušení. Zástupci KGB při jednání zdůrazňovali, že chápou radioobranu jen jako doplněk vlastní aktivní propagandy. Poznatky o konkrétní trestné činnosti jako výsledku působení zahraničního vysílání sami neměli.

Podle usnesení kolegia MV z 2. 3. 1971 byla skutečně vytvořena další komise, složená ze zástupců FMV, Federálního ministerstva spojů, Federálního ministerstva obrany a odboru vnější propagandy ÚV KSČ, jehož pracovník Bochánek činnost řídil. V průběhu roku 1971 komise v podstatě přetlumočila závěry původní meziresortní komise do doporučení, které nebylo ústředním výborem KSČ přes několik jednání a urgencí u tajemníka ústředního výboru Oldřicha Švestky ani projednáno. Věc převodu a rozvoje radiové obrany zřejmě především pro nedostatek finančních prostředků zamrzla až do roku 1977.

V následujícím období se stavem radioobranu zabývali alespoň příslušní odborníci Federálního ministerstva spojů. V roce 1972 bylo na Federálním ministerstvu spojů (FMS) uvažováno o třech variantách rozvoje radiové obrany:

I. varianta znamenala zachování stávajícího rozsahu rušení a představovala v letech 1975–1978 celkovou investici do výměny a doplnění technického zařízení ve výši 255 milionů Kčs a následné roční provozní náklady 85 milionů Kčs.

II. varianta představovala rozšíření rušení na další průmyslové aglomerace (výstavba rušicích středisek v Ostravě, Košicích, Plzni a Ústí nad Labem v letech 1975–1980) a z toho vyplývající celkovou investici 388 milionů Kčs s následnými ročními provozními náklady 130 milionů Kčs.

III. varianta počítala s rozšířením rušení k pokrytí dosavadních kmitočtů třinácti zahraničních stanic vysílajících programy v českém a slovenském jazyce. V tom případě by bylo třeba obnovit střediska rušení v místech s velkou koncentrací obyvatelstva v Praze, Brně a Bratislavě a vybudovat střediska v Ostravě, Košicích, Plzni a Ústí nad Labem. V letech 1974–1980 by šlo o investici 598 milionů Kčs a s následné roční provozní náklady by byly 195 milionů Kčs.

Návrhy, patřící spíše do období 50. let, naštěstí realizovány nebyly. V době ekonomické stagnace v tom nepochybně hrála hlavní roli otázka financí.

Pro řízení rušení mělo velký význam monitorování zahraničního vysílání. V roce 1973 předložil tajemník ÚV KSČ Oldřich Švestka souhrnný návrh na vybudování sjednoceného monitorování zahraničního vysílání, zahraničního tisku a analytické vyhodnocování zahraniční antikomunistické propagandy. Předsednictvo ÚV KSČ návrh projednalo 31. 8. 1973 na své 82. schůzi. O. Švestka a místopředseda federální vlády Matej Lúčan měli zajistit, aby příslušná oddělení ÚV KSČ a státní správa zabezpečily vytvoření jednotného monitorovacího střediska zahraničního rozhlasového a televizního vysílání v Čs. rozhlasu při čs. zahraničním vysílání, dále sjednocení monitorování tisku v rámci ČTK a vytvoření analytického pracoviště antikomunistické propagandy šířené zahraničními sdělovacími prostředky. V důvodové zprávě bylo monitorování vysílání třinácti západních stanic a stanic Tirana, Peking a Novi Sad označeno za důležité pro poznávání a účinnější boj proti antikomunistické propagandě. Dosavadní monitorování těchto stanic bylo nepřehledné a roztržité. Zabývaly se jím nekoordinovaně ČTK, MV a zahraniční vysílání Čs. rozhlasu. V ČTK bylo zařazeno na monitorování 21 pracovníků, provozní náklady této činnosti činily 500 000 Kčs ročně a z výsledků byl vydáván denní bulletin s názvem „Zvláštní zpravodajství ČTK ze zahraničí“. MV provádělo výběrové monitorování s 25 pracovníky při ročních nákladech 750 000 Kčs, výsledkem činnosti byl denní přehled zpravodajství pro potřeby MV, zasílaný i ÚV KSČ a šéfredaktorovi Rudého práva. V Čs. rozhlasu monitorovalo zahraniční vysílání 25 zaměstnanců, roční náklady činily 700 000 Kčs a výsledkem byl bulletin „Zvláštní zpravodajství Čs. rozhlasu“.

V roce 1973 vysílaly pro Československo tyto západní zahraniční stanice:

- Svobodná Evropa: 1220 min. denně na 28 frekvencích,
- Deutsche Welle: 170 min. denně na osmi frekvencích,
- BBC: 180 min. denně na čtrnácti frekvencích,
- Kanada: 120 min. denně na devíti frekvencích,
- Hlas Ameriky: 120 min. denně na devíti frekvencích,
- Řím: 65 min. denně na čtyřech frekvencích,
- Paříž: 60 min. denně na třech frekvencích,
- Madrid: 90 min. denně na jedné frekvenci,
- Vatikán: 60 min. denně na pěti frekvencích,
- Monte Carlo: 45 min. denně na třech frekvencích,
- Ibra Radio Lisabon: 15 min. denně na dvou frekvencích,
- Luxemburk: 15 min. denně na jedné frekvenci,
- Deutschlandfunk: 30 min. denně na jedné frekvenci.

Celkem tedy 2190 minut (36 hod. 30 min.) na 88 frekvencích. Dále šlo o stanice sice socialistických států, nicméně vnímané režimem kriticky:

- Tirana: 240 min. denně na osmi frekvencích,
- Peking: 120 min. denně na pěti frekvencích,
- Novi Sad: 30 min. denně na jedné frekvenci.

V. Převod radioobrany k FMS v roce 1977 a poslední fáze rušení (do r. 1988)

V rámci řešení otázek vnitřního radiospojení v resortu MV vyslovalo předsednictvo ÚV KSČ 8. 7. 1977 souhlas „s převodem radiové obrany ČSSR z resortu Ministerstva vnitra k Federálnímu ministerstvu spojů a s dalším technickým rozvojem této služby“. Politickoideovým řízením radiové obrany bylo pověřeno oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, jmenovitě Jan Fojtík. Převod radioobrany měl proběhnout do 31. 12. 1977.

Podle stanoviska oddělení státní administrativy ÚV KSČ mělo Federální ministerstvo spojů optimální technické podmínky pro provoz radiové obrany i její vědeckotechnický rozvoj. Dalším důležitým návrhem bylo pověření předsednictva ÚV KSČ obsahově-politickým řízením radioobrany. Vlastním upřesňováním, které relace a kdy rušit, měl být pověřen tajemník ÚV KSČ odpovědný za ideologickou práci. Podklady mělo připravovat oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Finanční náklady měly být podle důvodové zprávy ministra vnitra hrazeny z účelového limitu, který byl vyčleněn u Státní plánovací komise. Ministerstvo vnitra v důvodové zprávě přiznávalo nízkou účinnost rušení zejména díky rozšiřování hustě obydlených oblastí v ČSSR. Uspokojivé bylo rušení jen na středních vlnách, zahraniční vysílání na krátkých vlnách nešlo zcela rušit ani se sovětskou pomocí. Technická zařízení již zdaleka nedosahovala výkonu zahraničních vysílačů, byla zastaralá a přesluhovala (vysílače s desetiletou životností byly v provozu více než 20

let). Podle předkladatelů postrádal celkový systém koncepcí, kvalifikované řízení na vyšší úrovni a koordinaci se Sovětským svazem. Rušilo se bez ohledu na obsah pořadů, docházelo k organizačním problémům díky nejasnému rozdělení kompetencí mezi FMV a FMS. V období od srpna 1968 do roku 1972 zvýšil SSSR proti původně dohodnutému objemu výkon dálkové obrany území ČSSR dokonce o 1/3 až 1/2, aniž by ČSSR byla schopna tyto výkony Sovětskému svazu vracet.

Rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ znamenalo ukončení provizoria a uskutečnění řadu let připravovaného sloučení radiové obrany pod resort spojů. Změny znamenaly mj. omezení přímého vlivu MV na rušení. Podíl Federálního ministerstva spojů spočíval nadále výhradně v provozu technických prostředků. Řízení a kontrolu rušení převzala přímo a otevřeně KSČ. Důvody, proč byla změna realizována právě v roce 1977, nebyly tehdy jasně vysloveny. Snad se v souvislosti s helsinským procesem ukazovala potřeba opatrněji zvažovat tak delikátní věc, jakou byla radiová cenzura v období proklamovaného plnění přijatých závazků zaručovat občanská práva a svobody.

Podle informace, kterou zaslal ředitel odboru radiokomunikací FMS ing. Dusík 9. 1. 1979 náměstkovi FMS pro telekomunikace ing. Jiřímu Jírovi, byla aktuální činnost radiové obrany zaměřena na rušení stanic Svobodná Evropa a Deutschlandfunk. Konkrétní zaměření rušení mělo být upřesňováno pokyny ÚV KSČ, v zásadě se však rušily všechny programy kromě čistě hudebních pořadů a „církvebních pobožností“. Do struktury FMS bylo začleněno celostátní řídicí pracoviště v Drahelčicích, dále řídicí pracoviště lokální radioobrány v Praze, Brně a Bratislavě, řídicí pracoviště vnitrostátní obrany v Plzni a Košicích, řídicí pracoviště dálkové mezistátní obrany v Poděbradech, Litomyšli a Rimavské Sobotě, vysílací střediska lokální obrany v Praze, Brně a Bratislavě a vysílací střediska vnitrostátní obrany v Plzni a Košicích.

Federální ministr spojů Vlastimil Chalupa informoval 25. 9. 1979 IV. oddělení ÚV KSČ o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ z 8. 7. 1977 a o problémech radiové obrany. Z FMV bylo v minulém období převedeno pět radiokomunikačních středisek s 66 vysílači a osm řídicích stanovišť se 140 pracovníky. Tyto prostředky doplnily již dříve nasazených 59 vysílačů na deseti střediscích FMS. Na FMS ČSSR byl určen jako zodpovídající pracovník ředitel odboru radiokomunikací ing. Milan Dusík a vlastním výkonem rušení byly pověřeny republikové správy radiokomunikací. FMS navázalo alespoň pro VII. a VIII. pětiletý plán (tj. na období 1981–1990) kontakt s IV. oddělením ÚV KSČ, jehož vedoucím byl Vasil Bejda. Ze zprávy FMS vysvítá, že koncem roku 1979 dosud nefungoval a nebyl zaveden systém úkolování a řízení radiové obrany ze strany ÚV KSČ. FMS reorganizovalo strukturu a obsazení řídicích funkcí, stanovilo systém řízení a zpracovalo organizační směrnice.

V průběhu roku 1979 byl proveden podrobný průzkum účinnosti lokální obrany v Praze a Brně, který prokázal, že v 22 lokalitách v Praze a v 59 lokalitách v Brně je na některých kmitočtech a časech účinnost rušení pouze 50 % a ve třech lokalitách a devíti městech na Moravě dosahovala účinnost rušení pouze 10 %. Jen v Praze bylo i k tak nedostatečným výkonům třeba sedmnáctihodinové nasazení 15–20 rušiček. Připravován byl i celkový rozsáhlý průzkum účinnosti vnitrostátního i dálkového rušení, který nebyl podle FMS proveden více než 20 let.

Vzájemná „pomoc“ SSSR a ČSSR měla být v podstatě vzájemně vyrovnaná. Ve skutečnosti rušila zařízení SSSR po celá 70. léta vysílání pro ČSSR denním výkonem cca 33 000 kWh, ovšem ČSSR poskytovala SSSR jako protihodnotu jen cca 16 000 kWh. Československo nebylo přes urgence SSSR schopno svoje výkony zvýšit. Pro FMS představovalo základní problém zastaralé technické vybavení, které trpělo poruchovostí, malým výkonem, kmitočtovou nestabilitou a mělo málo účinné anténní systémy. Podle FMS bylo vůbec právně problematické i rušení státní rozhlasové stanice Spolkové republiky Německo Deutschlandfunk, vysílající do ČSSR celkem šest hodin na sedmi kmitočtech KV a jednom na SV. Ministr Chalupa varoval, že přes iniciativní práci techniků a mechaniků (a „obětavost komunistů“) dojde bez investic do obnovy zastaralého zařízení k

podstatnému poklesu účinnosti radiové obrany. FMS navrhovalo v VII. a VIII. pětiletce napravit špatný technický stav rušicích zařízení a podniknout i kroky k vyrovnaní výkonů rušiček výkonům vysílacích zařízení „nepřítele“. Plánované náklady na vybudování šesti nových vysílacích (tj. rušicích) středisek, na výměnu zastaralých vysílačů na jedenácti vysílacích střediscích a zastaralého zařízení na jedenácti řídicích pracovištích měly v letech 1981–1990 včetně stavebních prací činit celkem 556 milionů Kčs. Ke schválení a realizaci návrhu ale nedošlo. V následujících letech se pravděpodobně na popisovaném stavu nic podstatného nezměnilo.

V roce 1988 došlo ke dvěma událostem, které historii rušení zahraničního rozhlasového vysílání v Československu konečně uzavřely. Po jednání předsednictva ÚV KSČ 15. 1. 1988, souvisejícím s návštěvou kancléře SRN Helmuta Kohla v ČSSR, a na základě informace vedoucího oddělení ÚV KSČ Jaroslava Molka přikázal federální ministr spojů Jiří Jíra řediteli správy radiokomunikací Praha ing. Jindřichu Řitičkovi dnem 4. 2. 1988 zastavit rušení vysílání stanice Deutschlandfunk na krátkých vlnách.

A konečně 9. 12. 1988 projednalo předsednictvo ÚV KSČ na své 96. schůzi zprávu ministra zahraničních věcí Jaromíra Johanese o situaci v oblasti rušení zahraničních rozhlasových stanic s návrhem zastavit rušení rozhlasové stanice Svobodná Evropa, a to bez dalšího udržování prostředků radioobranu v pohotovostním stavu.

Podnětem k návrhu bylo rozhodnutí ÚV KSSS, kterým bylo 30. 11. 1988 zastaveno rušení rozhlasových stanic Radio Svoboda, Svobodná Evropa a Deutschlandfunk. Po tomto datu rušily vysílání Svobodné Evropy již jen ČSSR a BLR. V návrhu závěrečného dokumentu následné Vídeňské schůzky, předloženém v květnu 1988, byl totiž obsažen požadavek umožnění nerušeného příjmu cizího rozhlasového vysílání. SSSR již před přijetím tohoto návrhu ukončil rušení, což ministr zahraničí Johannes hodnotil jako důsledek „hlubokého demokratismu, výsledek vnitřních procesů v SSSR a důkaz serióznosti kurzu nastoupeného v SSSR“.

Do té doby bylo vysílání SE rušeno na krátkých vlnách recipročně se SSSR cca 35 vysílači o výkonu 30–60 kW ze středisek Poděbrady, Litomyšl, Litovel a Rimavská Sobota (pro SSSR) a doplňkově lokálně (v okruhu cca 15 km od center rušení) ze středisek Plzeň, Praha, Brno, Bratislava a Košice s výkonem od 1 do 20 kW na kmitočtových pásmech 4, 6, 7, 9, 11, 15, 17 a 21 MHz od 5:00 do 1:55 hodin denně. Na středních vlnách (v pásmu 720 kHz, od 5:00 do 1:55 hod.) bylo vysílání rušeno ze středisek Mnichovo Hradiště, Radomyšl, Přeštice, Karlovy Vary, Domamil, Komárov, Velké Kostolany a Prešov vysílači o výkonu od 20 do 50 kW. Opět se v důvodové zprávě opakuje konstatování, že růstem výkonu vysílačů SE bylo na některých frekvencích rušení neúčinné, technické zařízení bylo více než 25 let staré. V ČSSR ani v jiné zemi RVHP se takové zařízení již nevyrábělo, a tak se obnova, plánovaná na VIII. pětiletku, v plném rozsahu neuskutečnila. Ani pro IX. pětiletku se nepodařilo technologii zajistit, náklady na obnovu či investiční výstavbu by se pohybovaly okolo 500 milionů Kčs, průměrné roční náklady na provoz rušiček se do roku 1988 pohybovaly okolo 70 milionů Kčs. Vzhledem k politické situaci, uvedeným problémům a perspektivě, že celé území Evropy mělo být pokryto přímým družicovým vysíláním, bylo potřeba zvážit možnost ukončení rušení SE. „Otázky politicko-výchovného dopadu je potřeba řešit zkvalitněním celkové politicko-ideologické práce a zejména zlepšením propagandistického působení čs. hromadných sdělovacích prostředků.“ Navíc bylo dle předkladatele možno ukončení rušení na mezinárodních fórech propagandisticky využít jako praktický příklad realizace přestavby a demokratizace společnosti v ČSSR.

Předsednictvo ÚV KSČ vzalo zprávu ministra Johanese na vědomí a souhlasilo s návrhem zastavit rušení. Konkrétním provedením byli pověřeni ministr dopravy a spojů František Podlena, který měl současně připravit návrh na využití uvolněného technického zařízení pro jiné účely, a Jan Fojtík, který měl o opatření informovat vedoucí tajemníky krajských a okresních výborů KSČ, krajských a

okresních výborů KSS a městských výborů KSČ Praha a Bratislava.

Československé rušičky utichly po 36 letech dne 16. 12. 1988 v 16:00 hodin.